

В. А. Афанасьєв

Акварель

АКВАРЕЛЬ (франц. aquarelle, з італ. acquerella, від [аква...](#)) – «водяні фарби», барвники, що розчиняються водою і призначені для акварельного живопису. Для А. характерні тонко тертий пігмент і великий відсоток клейких речовин (здебільшого рослин. клей із домішкою меду, цукру, гліцерину). Існує тверда, напівм'яка та м'яка А. Часом до А. додають білила, що робить її непрозорою, корпусною і наближує за властивостями до гуаші. А. називають також живопис акварел. фарбами, переважно на папері, іноді на шовкові, слонової кістці тощо. Відома з найдавніших часів. Нею оздоблювали папіруси у Стародав. Єгипті, її використовували давньогрец. майстри вазопису. У суміші з гуашшю А. правила за техніку для ілюстраторів середньовічних рукопис. книг. Саме від червоної акварел. фарби «мініум» походить назва «мініатюра». Широко використовувалася у Китаї та Японії. У візант. мистецтві нею оздоблювали церк. книги. У 15–17 ст. А. брали переважно для розфарбовування [гравюр](#), архіт. креслеників, ескізів картин та *фресок*. Важлива властивість А. – прозорість і м'якість тонкого фарб. шару, крізь який просвічує колір основи. Техніка А. вимагає роботи *а л л а п р и м а*, що не дає можливості суттєво доробляти й переробляти деталі. В А. поєднуються властивості живопису (багатство тону, побудова форми і простору кольором) і [графіки](#) (активна роль паперу у створенні зображення). Специф. прийоми А. – розмиви та затьоки, які створюють ефект рухливості й живої трепетності зображення. А. буває й монохромною: сепія, бістр, «чорна А.», туш. Виконується круглими м'якими пензлями, іноді в поєднанні з рисунком пером або олівцем. Самост. акварел. роботи з'являються наприкінці 15 ст. у нім. художника А. Дюрера. Широко застосовується А. у пейзаж. живопису від 2-ї пол. 18 ст., особливо в Англії, де 1805 ви-никло Товариство живописців-акварелістів. Віртуоз. майстрами А. були П. Сендбі, Дж. Козенс, Т. Ґертін, С. Котмен, які малювали на зволоженому папері. Тоді ж А. поширюється у Франції (Ж. Фраґонар, Ю. Робер). В Італії виникла манера густого багатшар. живопису на сухому папері, якому властиві різкі контрасти світла й тіні, кольору й білого паперу У 19 ст. у техніці А. успішно працювали Е. Делакруа, О. Дом'є, П. Ґаварні у Франції, А. Менцель – у Німеччині, дальшого розвитку набуває англ. школа А. (Р. Бонінгтон, У. Тернер). Пізніше до А. зверталися представники неоімпресіонізму (П. Сіньяк), експресіонізму (А. Матісс). У Росії А. набуває самост. характеру в портрет. мініатюрах (на слонової кістці, порцеляні або перламутрі), панорамно-топогр. ландшафтах, міських і парк. пейзажах (М. Іванов, Ф.

Алексєєв та ін.). Долаючи умовності мініатюр. живопису 18 ст., високої майстерності чистого акварел. живопису досяг П. Соколов, портретні роботи якого відзначалися багатством ефектів гри світла й тіні, матеріальністю відтворення люд. обличчя, коштов. тканин, поліров. меблів тощо. Віртуозно володіли технікою А. брати О. та К. Брюллови, О. Іванов. Виразал. можливості А. використовували І. Рєпін, В. Суриков, Л. Лагоріо, М. Клодт, В. Сєров, художники «Мира искусств». Акварел. техніка М. Врубеля почасти нагадує мозаїч. набір. У прозорих, наче наповнених сухим повітрям Коктебеля акварелях М. Волошина відчутні дух і мова япон. гравюри. М'які тональні переходи притаманні монохромним «чорним А.» Кукриніксів, М. Купріянова, Д. Шмаринова, кольор. багатство – дит. ілюстрації М. Тирси, живописна свобода й багатобарвність рішень – творам С. Герасимова, П. Кончаловського, А. Фонвізіна.

В Україні А. застосовували для розфарбовування «перспективних видів», гравюр, панорамно-топогр. краєвидів. Наприкінці 18 – поч. 19 ст. поширюються пейзажі із зображенням старовини, залишків романтич. руїн. Особл. зацікавлення викликали нові пд. міста, а також Київ із його числен. пам'ятками історії та культури. Панорамні узагальнені акварел. пейзажі України створив В. Тропінін («Вид на садибу Моркових», «Вид на церкву і село Кукавку», «Село Нижня Алчадаївка»). Органічне поєднання архіт. і пейзаж. мотивів властиве акварел. пейзажам О. Кунавіна, який на поч. 19 ст. створив багато панорам. видів міст і сіл Чернігівщини, Полтавщини, Київщини, застосовуючи трипланову побудову простору, виявляючи посилену увагу до деталей («Вид з Миргорода на річку Хорол», «Вид Чернігова», «Вид села Кибинці», «Вид Лялича – маєтку графа П. Завадовського», «Село Вишеньки»). Протягом свого мист. життя до А. звертався Т. Шевченко. В опануванні цієї техніки він спирався на творчість П. Соколова і особливо К. Брюллова, якого не раз копіював, пройшовши шлях від розфарбовування малюнка в ранніх роботах до впевненого і вільного використання пластич. властивостей А. (портрети 1837–38). Т. Шевченко підніс укр. акварел. живопис до рівня світ. здобутків. Під його впливом до техніки А. і мотивів Києва звернувся М. Сажин, який залишив численні краєвиди та пам'ятні місця давньої столиці («Видубицький монастир у Києві», «Щекавиця – місце, де похований князь Олег», «Київська Андріївська церква з західної сторони», «Золоті ворота»). Багато ефектних акварел. замальовок Києва зробив арх. Ф. Солнцев. До А. зрідка зверталися І. Сошенко («Битва Александра Македонського з Дарієм»), К. Павлов («Портрет Є. Ярової»), І. Соколов («Дві селянські дівчини»), Л. Жемчужников («Химка-забіячиха»). Ті самі ідейно-змістові завдання, що й в олій. живописі, в техніці А. успішно розв'язували К. Трутовський («У місячну ніч», «Рекрутський набір», «Загравання»), С. Васильківський («Село», «Захід сонця», «Руїни в Суботові»), Г. Ладиженський («Пейзаж», «Вівці на водопої», «Берег моря», «Мобілізація»). Витонченої краси досяг у своїх невелич. пейзажах Вільє де Ліль Адан. Як теоретик і майстер реалістич. акварел. живопису виступав арх. В. Фельдман, демонструючи багатство колориту, чистоту й прозорість тонів. На поч. 20 ст. А. нерідко

поєднують з графіт. олівцем (Г. Дядченко), тушшю (М. Яровий), гуашшю (П. Нілус). Для створення ескізів та ілюстрацій до А. звертався Г. *Нарбут*, поєднуючи її з тушшю (іл. до «Єгорія Хороброго», казок Г.-К. Андерсена). Широким діапазоном засобів і прийомів акварел. живопису володіла [О. Кульчицька](#), працюючи над жанр. композиціями, пейзажами, портретами, у яких правдиво відобразила життя селян. Наук. цінність мають А. художниці, де відтворено понад 200 пам'яток давньої архітектури Західної України. Різноманітність жанрів, манер і тех. прийомів властиві А. 20–30-х рр. Як правило, це довершені твори, написані в строгих традиціях станковізму. Вони свідчать про пошуки нових тем, образів і худож. вирішень. Це насамперед акварел. серії *О. Шовкуненка* («Одеський суднобудівний завод», 1929–30; «Дніпробуд», 1930–32), які започаткували жанр індустр. пейзажу в укр. мистецтві. Серію (40 арк.) акварел. портретів написав наприкінці 20-х рр. *А. Петрицький*, створивши глибоко психол. і емоційно виразні образи діячів укр. культури. Ніжні кольором, сповнені лірич. настроєм пейзажі й натюрморти виконав *Г. Світлицький*. Мистецтво А. дедалі активніше виражає світосприйняття й емоц. стан митця. [К. Богаєвський](#) працює над пейзажами Сх. Криму, надаючи кожному з мотивів риси героїко-епіч. стилю. Акварел. пейзажі *К. Трохименка* позначені глибиною узагальнень, роздумів про бачене. Жанрові композиції [С. Григор'єва](#) відзначаються гострими спостереженнями, точністю життєвих реалій. Істор.-художнє значення мають А. художників-фронтовиків (*Г. Меліхов*, [М. Базилев](#), *М. Родін*), яким властиве поєднання документальності з безпосередністю враження від баченого й пережитого. Класичні за своєю завершеністю А. [В. Касіяна](#) (цикли «Самаркандські пейзажі» і «Люди Самарканда»). Значного поширення набула А. у повоєнні часи, особливо від 60-х рр. Ліричні аквар. пейзажі й натюрморти [М. Глущенка](#), поет. краєвиди [В. Батюшкова](#) написано з артистич. легкістю й невимушеністю. Правдивим документом, що образно відтворює становлення металург. Придніпров'я, є акварелі *Г. Чернявського*, численні малюнки Києва *Ю. Химича*. Свої враження від подорожей республіками Рад. Союзу передали [О. Губарев](#), *Я. Мацієвська*. З великою силою експресії втілює мор. мотиви [Я. Басов](#). Жанр. композиції [В. Голованова](#), поет. пейзажі [Г. Гавриленка](#), [О. Захарчука](#) та *О. Фіщенко*, позначені рисами монументальності композиції [М. Бережного](#), [Г. Вербицького](#), вишукані за кольор. сполученнями натюрморти [С. Луньова](#), [З. Кецала](#) та ін. демонструють різноманітність пошуків і високий рівень укр. мистецтва А. Красу карпат. краєвидів, життя сучасників, поетичність нар. легенд, весільних та ін. обрядів яскраво відображають А. художників Закарпаття – [А. Ерделі](#) і [Й. Бокшя](#), їхніх учнів та послідовників – [А. Коцки](#), *Ф. Манайла*, [Е. Контратовича](#) та ін. Актуальність теми, емоц. широта й різноманітність жанрів, темат. серійність і лірична щирість притаманні акварел. роботам *Н. Лопухової*, [О. Артамонова](#), *О. Попова*, *А. Пономаренка*, *М. Максименка*, [С. Адамовича](#), *Г. Польового*, *Г. Петрова*, *О. Міщенко*, *М. Отковича*, [М. Демцю](#), *В. і Т. Купцових* та ін.

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Киплик Д. И. Техника живописи. Москва; Ленинград, 1950;
2. Фармаковский М. В. Акварель, ее техника, реставрация и консервация. Ленинград, 1950;
3. Паламарчук Г. П. Автопортрети Т. Г. Шевченка. К., 1963;
4. Кальнинг А. Акварельная живопись. Москва, 1968;
5. Сучасна українська акварель: Альбом. К., 1978;
6. Соловйов О. Республіканська виставка акварелі // ОМ. 1982. № 2.

Бібліографічний опис:

Акварель / В. А. Афанасьєв// Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-43434>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).